

İslam Düşüncesinde Siyaset, Fıkıh ve Cemaat: İbn Teymiye Dönemi

Yazar: Ovamir Anjum, Ammar Kılıç (çev.), (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021, 400 sayfa.)

Hakan KIYICI*

Kitap İnceleme

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi, **Geliş Tarihi:** 22 Ekim 2021, **Kabul Tarihi:** 20 Aralık 2021, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2022, **Atıf:** Kıyıcı, Hakan. "İslam Düşüncesinde Siyaset, Fıkıh ve Cemaat: İbn Teymiye Dönemi, Yazar: Ovamir Anjum, Ammar Kılıç (çev.), (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021, 400 sayfa.)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (Mart 2022): 725-729.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1013473>

Book Review

Article Type: Book Review, **Received:** 22 October 2021, **Accepted:** 20 December 2021, **Published:** 31 March 2022, **Cite as:** Kıyıcı, Hakan. "Review of "İslam Düşüncesinde Siyaset, Fıkıh ve Cemaat: İbn Teymiye Dönemi, by Ovamir Anjum, Ammar Kılıç (trans.), (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021, 400 sayfa.)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (March 2022): 725-729.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1013473>

* Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye, kiyicihakani@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-5655-8060>.

2010 Arap Baharı ve sonrasında yaşanan çok boyutlu siyasal sorunlar, İslâm dünyasının mevcut sorunlarını çözebilmek için tarihî, dinî ve sosyolojik geleneklerden beslenen yeni paradigma arayışını gündeme getirdi. Bölgenin mevcut politik yapısına yön veren ve amil-yapı ilişkisini günümüze kadar şekillendiren paradigma, 19. yüzyılın sonunda başlayan kolonizasyon süreciyle inşa edilmişti. Bu süreç kapsamında siyasal rejimlerini kuran birçok devlet batılı tahayyülleri pratiğe dökülebilmek adına ya kadim siyasal düşünce yapısını oluşturan kültürel ve dini norm sistematiğini terk etti ya da onları öz bağlamından kopartarak yeniden yorumlamaya çalıştı. Kolonizasyon öncesi dönemde İslâm dünyasının siyasal düşünce sistematiği, Hz. Muhammed 'in (s.a.v.) peygamberlik döneminden itibaren Kur'an ve Sünnet merkezli bir paradigmayla oluşturulmuştu. Bu kapsamda ilk kuşak İslam ümmetini oluşturan sahâbîler ve onları takip eden tâbiîn, Kur'an ve Sünnet hükümlerini kendi siyasal, sosyal, ekonomik ve dinî yaşam alanlarına uygulamakta zorluk çekmezken; İslâm devletinin yeni fetihlerle sınırlarını genişletmesi ve Râşid Halifeler dönemi sonrasında ciddi krizler yaşanması arayış çabalarını yeni bir paradigmayla ele almaya zorlamıştır.

726 | db

2./8. yüzyıldan itibaren nasların mevcut koşullarda yaşanmakta olan sınırsız olaylar karşısında sınırlı oluşu fıkıh kurumunu ortaya çıkarmıştır. Fıkıh sayesinde mevcut sorunsallar ve meydan okumalara verilecek yanıtlarda Kur'an ve Sünnet çizgisi sürdürülebilecekti. Fakat bu kurumun zamanın şartlarına göre siyasi sorunlara karşı cevap verme zorunluluğunun olması onu çok farklı dinî, kültürel ve politik aktörlerin etkisinde olmaya zorlamıştır. Özellikle Kur'an naslarının siyasî konularda sınırlı olması ve yeni ortaya çıkan koşullara göre hüküm verme zorunluluğu fıkıh ilmi üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu durum amil-yapı ilişkisini kuran ve dinî hükümlerin merkeze alındığı hukukî ve siyasî meseleleri çözümlemelerinde hangi yol ve yöntemleri izleyeceği sorunuyla günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Özellikle Râşid Halifeler döneminden itibaren başlayan halife/yönetici seçimi ve temsili konusu başta olmak üzere Allah'ın emri ve yasaklarının uygulanması ve bununla ilgili itikadi kaidelerin zaman zaman aşırı gruplarla pratiklik kazanması; mevcut sosyal ıslahat projelerinin, iktidar veya başkaldırma çabalarının, hatta lokal ölçekli gerilimlerin referans noktası olarak Kur'an ve Sünnet'in alınması günümüz İslâm dünyasında fıkıhın siyasallaşması ekseninde ortaya çıkan yeni tartışmaları da gündeme getirmektedir.

Ovampir Anjum'un 2021 yılında *Siyaset Fıkıh ve Cemaat: İbn Teymiye Dönemi* adıyla Türkçe kazandırılan *Politics, Law, and Com-*

munity in Islamic Thought: The Taymiyyan Movement, (New York: Cambridge University Press, 2012) eser, günümüz İslam dünyasında meydana gelen siyasi gelişmeler ekseninde fıkıh kurumunun işlevine dikkat çekmektedir. Kitap, sonuç kısmı dahil yedi bölümden oluşmaktadır. Eser, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde öğretim görevlisi olan Ammar Kılıç tarafından Türkçe'ye çevrildi. Kitabın İngilizce versiyonuyla Türkçe edisyonu karşılaştırıldığında, çevirinin açık ve anlaşılır bir şekilde okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca yazarın dipnot sistemini kullanması, siyaset-fıkıh ilişkisinde ilgi çekici olabilecek ve okuyucuya geniş bir literatürü tanıttirir fırsatı sunmaktadır.

Anjum, İslam dünyasında yaşanan mevcut sorunsalların anlaşılması ve sistemde görülen meydan okumaların arka planının değerlendirilebilmesi için İslâm siyasal düşüncesinin dönemselleştirme sorununa işaret ederek eserine başlamaktadır. Ona göre Hz. Peygamber'den itibaren siyasi oluşuma yön veren üç kurum halifelik, fıkıh/dini aktörler ve cemaat/ümme'tir. Bu üç kurumun zaman içerisinde karşılaşılan sorunlara Kur'an ve Sünnet merkezli olarak cevap verememesinde, 19.yüzyılda İslam dünyasının kimliksel hizipleşmesini derinleştiren kolonizasyon süreci kilit rol oynamıştır. Kolonizasyon döneminden itibaren üç kurum da batılı perspektifte yeniden yorumlanarak, yerel elitlere siyasi meşruiyet sağlamaları için sunuldu. Bu durum, kolonizasyonla birlikte başlayan ve etkileri günümüzde de devam eden İslâmî bir siyasal düzen arayışının ana sorunsalını oluşturmaktadır. Anjum'a göre İslâmî bir siyasal alanın ve sistemin kurulamamasında, kadim kurumsal geleneklerin bu süreçte arka plana itilmesi ve batılı -demokratik- yorumların ithal edilmesi doğrudan belirleyici olmuştur. Bu türden yabancı nakiller (implant) [günümüzde] yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır (s.13).

Ovampir Anjum, halifelik, fıkıh/dini aktörler, cemaat/ümme kurumlarının incelenmesi adına, siyasal sistemin analizinde üç boyutun göz önünde buldurulması gerektiğini belirtmektedir: Onu kuşatan sosyo-politik bağlam, parçası olduğu söylemsel gelenek içindeki konumu ve siyasal yaşamı oluşturan kavramsal unsurlara yönelik tutumu (s. 41). Bu kapsamda Anjum, 661/1263'de Bağdat'ın Moğol İmparatorluğu tarafından yok edilmesinden beş yıl sonra Suriye'nin kuzey şehri Harran'da doğan İbn Teymiye'nin hayatını bu minvalde incelemektedir.

Anjum'a göre İbn Teymiye'nin fıkıh ve siyaset üzerindeki düşüncelerinin şekillenmesinde yaşadığı çağın sosyo-politik ortamı belirle-

yici rol oynamıştı. Moğolların bu dönemde Bağdat'ı yok etmesi Abbâsî halifeliğini yıkması, İslâm topraklarında daha önce eşi benzeri görülmemiş bir korku ve tedirginlik ortamı oluşturmuştu. İbn Teymiye, İslâm dünyasının içerisinde bulunduğu kriz ortamından çıkabilmek ve Allah'ın emir ve yasaklarının Kur'an ve Sünnet ekseninde uygulanabilmesi için fıkıhın kendisine sağladığı metodolojiden yararlanmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Anjum, İbn Teymiye'nin, İslâm âleminin içerisinde bulunduğu koşulların ortaya çıkmasında siyaset-din ilişkisine dikkat çektiğini vurgulamaktadır. İbn Teymiye'ye göre ulemanın devlet yöneticilerine Kur'an ve Sünnet ekseninde kılavuzluk yapmamaları, ciddi siyasi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulemayı, yöneticilerle iş birliği yapmakla değil, kendi dürüstlüklerini muhafaza ederken onlara doğru düzgün kılavuzluk etme konusunda başarısız olmakla suçlamıştır (s. 250). Anjum'a göre İbn Teymiye, Moğol istilasının neden olduğu yıkımın arka planında iki kurumun belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar "şeriatı savsaklayan ve şahsi arzularını zorbalık uğruna suiistimal eden yöneticiler ve siyasî basiretle umumi refah konusundaki kaygıları reddeden ana akım fakihler'dir" (s.328). İbn Teymiye bu noktada Kur'an ve Sünnet'in ortaya çıkan yeni siyasal şartlara uygulanabilmesinde şeriatı kendisine referans almaktadır (s. 328).

728 | db

Anjum'a göre İbn Teymiye'nin siyasal esaslarda uygulamaya çalıştığı şeriat; ulema, yönetici ve avamı da içeren sosyopolitik bir cemaatle şekillenmektedir. Bu üç grubun siyasal süreçteki davranışları devletlerinin meşruiyet sorununu gündeme getirmektedir. İbn Teymiye, "emsalsiz fakat aşikâr gözükken bir yorumunda, tüm siyasal otoriteyi temel Kur'ânî farzlardan iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme düsturuna dayandırıyor" (s. 372). Bu kapsamda "eğer devletin meşruiyeti cemaatin devrolunmaz bir vazifesi ve imtiyazına dayanıyorsa, devlet öncelikle cemaatin bir temsilcisi hüviyetiyle meşrulaşır. Üstelik eğer siyasal otorite emretme ve nehyetme uygulamasına dayanıyorsa, bütün cemaat bundan böyle siyasal otoritenin meskeni haline gelmektedir" (s. 373). "İslâmî devlete şartsız itaati ve hizmeti borçlu olan cemaat değildir; aksine devlet, varlık sebebini cemaatin vazifesinin yerine getirilmesinden almaktadır. İslâmî bir devletin böyle gerekçelendirilmesi, siyasal otoriteyi ona ebedi gayrimeşru kılmakla kalmaz, aynı zamanda - ve daha önemlisi - cemaati siyasallaştırır. Yöneticiler ne masumdur ne de avamdan üstündürler ve biza-tihi nasihate ve tenkite muhtaçtırlar" (s. 373). Bu nedenle şeriat ilke-leri çerçevesinde avam da ortaya çıkan siyasal koşullar ekseninde

ulema ve yönetici gibi hareket edebileceği üstü kapalı bir çerçevede vurgulanmaktadır.

Kitabın değinmediği fakat İbn Teymiye noktasında göz önünde bulundurulması gereken kısım; onun siyasal meşruiyet kapsamında söylediği şeriat sistematığının günümüzde terör grupları tarafından manipüle edilerek kullanılmasıdır. İbn Teymiye'nin yaşadığı sosyal koşullar ekseninde oluşturduğu düşünce sistematığı, bu gruplar tarafından mevcut siyasal otoritelere başkaldırmak ve terörizmi meşrulaştırmak amacıyla sıklıkla söylem ve anlatılarında kullanılmaktadır. Ovamir Anjum'un da vurguladığı gibi İbn Teymiye'nin fitrat doktrininde iyiliği emretmek kötülükten sakınmak belirleyicidir. Bu nedenle şeriatı normatif bir yasal çerçeve olarak kendisine rehber ederek adaletin, iyiliğin ve ümmetin birliğinin sağlanacağını belirtmektedir. Bugünkü fundamentalist terör grupları ise adaletin ve iyiliğin uygulanması çerçevesinde kendi düşünce sistematiğini merkeze alarak İbn Teymiye'nin argümanlarını gerçek tarihsel bağlamından kopartmaya çalışmaktadırlar.

Günümüzde İslâm dünyasının siyasal sorunları çözmek adına bulmaya çalıştığı yeni paradigma arayışının temelinde de adalet ve iyiliğin hâkim olacağı bir sistem arayışı bulunmaktadır. Ovamir Anjum da '*Siyaset, Fıkıh ve Cemaat: İbn Teymiye Dönemi*' isimli eseriyle bu duruma dikkat çekmektedir. Bu amaçla İslâm'ın siyasal düşünce sistematığına yön veren geleneksel damarın önemli olduğunu okuyucuya sunmaktadır. İslâm dünyasında yaşanan temel toplumsal gerilimler, kitle hareketleri, iç savaş ve etnik/mezhepsel çatışma ortamlarının sebeplerine baktığımızda halkın adalet ve kolektif iyilik ortamının sarsılmasının belirleyici rol oynadığını görmekteyiz. Ortaya konulacak yeni paradigmada hem yöneticilerin hem de dinî aktörlerin ahlâk ve iyiliği merkeze aldıkları bir sistemi İslâm dünyasına sunmaları gerekmektedir. Aksi takdirde mevcut sorunların daha da kronikleşeceği siyasal bir sistemde İslâm dünyasının çözüm üretmesi zorlaşacaktır.

